

III. Societate și Antropologie culturală/ Society and cultural Anthropology

Despre cugetarea filosofică antică din China și Grecia

About the Ancient Philosophical Thought from China and Greece

Adriana Mihaela Macsut,
IBN Khaldun Center For Research & Studies, Amman- Jordan

Abstract

The Chinese mentality differs from the Western one because Chinese words are rendered through ideograms which reflect images or even a proto-philosophy, while occidental words, which have roots in the Greek mentality are rendered through letters, which show that there exists a connection in thought and language.

Key words: *philosophy, Ancient China, Ancient Greece, mentality, rationality, practical thinking.*

I. Filosofare sub umbra Marelui Zid Chinezesc

Lucrarea are drept scop să facă o comparație între gândirea filosofică din Grecia și China Antică, iar în acest scop se apelează ca metodă de studiu la criteriul științificității în studiile umaniste¹. De asemenea, se mai folosesc metoda comparației și metoda istorico-critică².

Filosofia chineză este încă insuficient cunoscută de parcă ar fi ascunsă sub *Marele Zid Chinezesc*, singura construcție de pe Terra care este vizibilă din spațiul cosmic. *Marele Zid Chinezesc* a izolat mult timp China de restul lumii. pentru că exista un fel de îngâmfare a oamenilor din această

¹ A se vedea Adriana Mihaela Macsut, „Criteriul științific în studiile umaniste”, în *Administrația românească arădeană. Studii și comunicări din Banat – Crișana*, coordonatori Doru Sinaci și Emil Arbonie, Volumul X, Editura Vasile Goldiș University Press, Arad, 2015, pp. 360 – 371.

² Metodele sunt definite în *Interpretarea Bibliei în Biserică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, București, 1995, p. 3. De remarcat modul cum a fost utilizată metoda comparației de Ștefan Grosu, „Aspecte ale filosofiei și religiei în concepția lui Nae Ionescu și Mircea Florian”, în *Administrația Românească Arădeană. Studii și comunicări din Banat – Crișana*, op. cit., pp. 500 – 515.

zonă „de a se crede superiori tuturor națiunilor, pe care le considerau barbare, nevrând să intre în relație cu dânsle”³.

Traducerile operelor chinezești încep să apară de abia din 1898 sub coordonarea lui Yan Fu (1892-1921) și este prea devreme spre a vedea „în ce măsură China va fi sinizat sau nu anumite ideologii occidentale”⁴.

De remarcat că marii gânditori chinezi Lao-Tse (Zi) și Confucius profetul chinez Budha precum și profetul biclic Ieremia și filosoful grec Platon au trăi în secolul al VI-lea. Acest secol al VI-lea se dovedește a fi așadar tare fecund din punct de vedere spiritual. Încercarea de a învinge limitarea temporală umană prin căutarea transcendenței divine a constituit o preocupare a aceluia veac antic, iar în acest sens:

- esența gândirii chinezești este căutarea unei transcendențe lumești prin căutarea tinereții fără bătrânețe și vieții fără de moarte;
 - profetul Ieremia se referă la o transcendență a unui Dumnezeu unic creator al tuturor văzutelelor și nevăzutelelor;
 - natura transcendenței din Elada este însă una de natură spirituală, urmărindu-se o purificare a sufletului precum și o contemplare rațională.
- Se poate vorbi aici chiar de izvoarele constitutive ale politologiei care se găsesc în gândirea antică din Grecia și Orient, dar nu poate vorbi până la grecii antici decât de o gândire politică dominată de alegorii⁵.

³ Max Kaltenmark, *Filosofia chineză*, traducere de Florentina Vișan, Editura Humanitas, București, 1992, p. 31.

⁴ *Ibidem*, p. 153.

⁵ Valeriu Efremov, *Politologie: evoluția gândirii politice (îndrumat metodico-didactic)*, recenziți: Vlad Ciubucciu, Tudor Rotaru, redactor științific: Anton Moraru, Redactor literar: Raisa Efremov, © Universitatea „Perspectiva - INT”, 2009, pp. 13- 14.

„Izvoarele științei politice le găsim în Lumea Antică: Grecia Antică și Orientul Antic. Gânditorii spirituali, producători de *diamante* înțelepte de gânduri, idei politice ai acestei perioade istorice au fost Socrate, Platon, Aristotel, Polybios, Confucius, Șan Ian și mulți alții. În arsenalul patrimoniului cultural noi întâlnim lucrări cu titluri ce confirmă acest lucru: *Politica, Politicul (Omul politic), Republica, Statul, Despre legi, Lun U etc.* De menționat numai că ideile despre politică apar la gânditorii antici în împrejurări istorice concrete - odată cu apariția *polisului (stat-cetate)*, de unde vine și etimologia acestui cuvânt. În timp ce știința politică apare cu totul în alte împrejurări istorice, anume atunci când are desprinderea politicii într-o activitate distinctă a vieții sociale, ca un subsistem al activității oamenilor, de rând cu activitatea economică, spirituală, culturală (...) Gânditorii Antici tot mai des își puneau întrebările: cine și cum ar trebui să guverneze, care ar trebui să fie orînduirea statală. Confucius și Șan Ian în China, Cautilio în India, Socrate, Platon, Aristotel, Polybios în Grecia Antică, Cicero în Roma au încercat să descifreze relațiile divinizate dintre dominație și supunere, ordine și haos, om și societate, societate și natură. Aportul nemuritor al grecilor antici în dezvoltarea civilizației constă în faptul că ei au descoperit posibilitățile științifice de cunoaștere a lumii. Până la grecii gândirea politică era un conglomerat de legende și alegorii”.

Nu se poate vorbi, în mod efectiv, că există o filosofie chinezească, în sensul european al acestei noțiuni, dar se poate găsi o dragoste de înțelepciune la fel ca în Grecia Antică. Totuși în mod definitiv, se pot stabili trei direcții de gândire filosofică care au influențat cugetarea rațională în lumea antică din China:

- taosmul sau daoismul care în traducere înseamnă *învățătura lui Tao*, este atestată ca atare aproximativ din secolul al II-lea î. Cr. și care a luat naștere din cugerarea rezultată în urma aprofundării scierilor lui Lao-Tse;
- confucianismul care a fost dezvoltat de *Școala Învățaților* și care reprezintă un sistem de gândire rezultat din analiza scrierilor lui Confucius⁶;
- budismul care este o religie și un sistem de gândire oriental care își are originea în secolul al VI-lea î. Cr., s-a răspândit ulterior într-o mare parte a Asiei Centrale și de Sud Est și s-a fundamentat pe învățăturile lui Gaumama Budha, gânditor și profet indian.

II. O încercare de comparație între gândirea veche din China și Grecia

Aspectul fundamental al gândirii chinezești pune accentul, mai ales, pe cugetarea etico-morală în sens practic, pe când gândirea occidentală se orientează asupra eticii și metafizicii. În gândirea etică occidentală predomină însă aspectul normativ⁷. Un alt aspect separat în constituie faptul că în China nu se poate vorbi de filosofie propriu zisă, ci mai degrabă, de o gândire practică, legată de aspectele cotidiene ale vieții, adică de: politică, economie, religie și în general, de orice aspect al vieții de zi cu zi. În acest sens, se poate distinge o gândire filosofică având ca teme Universul și viața, rezultată din noțiunea arhaică a unității antagonist-complementare Yin Yang⁸. Așadar există, în concepția chinezească antică, două forțe

⁶ Valeriu Efremov, *op. cit.*, pp. 21-22.

„... discipolii și urmașii lui Confucius, pe sama materialelor expunerilor și discuțiilor învățătorului lor au alcătuit cartea *Luni lui (Discuții și raționamente)* care este principala sursă de a elucida învățătura etico-politică a confucionismului antic, învățăturii lui Confucius. Conținutul principal al acestor cărți îl alcătuiesc cinci virtuți simple și mărețe care se află în corespundere cu legile naturii și care sunt cele mai importante condiții a ordinii înțelepte în viața comună a oamenilor (...) Învățătura lui este o învățătură etico-politică, în care locul central îl ocupă întrebările naturii umane a omului, eticii și moralei lui, viața familiei și conducerea cu treburile statului”.

⁷ A se vedea Maria Sinaci, *Normativitate și bioetică. Aspecte filosofice contemporane*, referenți științifici Ioan Biriș și Ioan Bolovan, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2004, p. 15.

⁸ ”Abacus – see Chinese Culture”, în west-meet-east.com/edusuntu.htm, West Meet East International & 2000-2015.

contradictorii, care au un conținut foarte bogat”⁹. și care constituie „cele două forțe primordiale ale existenței”¹⁰. De precizat că *Yin* se referă la principiul de natură feminină care simbolizează întunericul pământul, recele și umedul și care este completat de *Yan* care constituie principiul de natură masculină și care reprezintă lumina, cerul, soarele, căldura și uscatul. În gândirea chineză orice lucru sau ființă este *Yin* sau *Yang* în diferite proporții, iar alternanța raportului *Yin/Yang* determină transformările continue ale Universului și vieții¹¹.

În gândirea chinezească se observă că nu se pune accentul pe concepte, ci pe reflectarea imaginii, astfel încât cuvintele devin un complex de imagini care sunt vizualizate precum „un fel de embleme vocale descriptive”¹².

Chinezii din vechime erau preocupați de raționalitatea eficace, așa că devine oarecum hazardată comparația cu filosofia din Grecia Antică, *bântuită* de spiritul căutării intelectului și raționalității pure așa cum arată Anton Dumitriu.

„Sunt două filosofii distincte: filosofia occidentală a esenței și filosofia chineză a existenței. Filosofii occidentali au căutat esența lucrurilor, au căutat ceea ce este invariabil în lucruri, caracterele permanente pe care le-au exprimat în definiții ale unor concepte clare și distincte. Dimpotrivă, filosofia chineză se ocupă de ceea ce tocmai filosofia occidentală consideră ca neghijabil: existența indivizilor, indefinisabilitatea ca atare, ale căror diferențe mutuale sunt infinite și infinit variabile; existența genurilor supreme, între care nu mai există diferențe”¹³.

Totuși Athanasie Joja a reușit să stabilească similitudini de raționament între gândirea de natură filosofică a chinezilor și grecilor din vechime, iar în acest sens, a fixat chiar anumite conexiuni logice lingvistice, dar și conceptuale.

„Textele filosofice ale lui Lao-Tse, Giuan-Tse, Li-Tse, Met-Tse, Ciu-Hi și alții dovedesc, dimpotrivă, o rară putere... și deși formele lingvistice pot fi foarte deosebite... Lao-Tse putea exprima în limba hineză monosilabică și izolată, aceleași concepte pe care Heraclit le

⁹ D. D. Roșca, *Prelegeri de istoria filosofiei antice și medievale*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1986, p. 106.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Abacus – see Chinese Culture, op. cit.*

¹² Marcel Granet, *La pensie chinoise*, Albin Michel, Paris, 1943, pp. 38 – 39.

¹³ Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 100.

exprima în limba greacă flexională. Caracterul monosilabic al limbii chinezești n-a împiedecat deloc pe Ciu-Hi să exprime concepte pe care le-a exprimat Aristotel”¹⁴.

În mod analog, se pot stabili legături dintre:

- *tao* care este tradus prin *cale*¹⁵, adică un fel de metafizică din filosofia occidentală și care pun în mișcare principiul antagonist complementar Yin/Yang;

- *motorul prim* al lui Aristotel și *nomos-ul* lui Platon¹⁶.

Mergând tot pe linia analogiilor Richard Wilhelm asimilează imaginile și judecățile despre ordine din gândirea cineză cu o reprezentare a ideilor platoniciene¹⁷. Nu este ușor de întrezărit la Confucius o reprezentare a ideilor lui Platon, ci se poate vorbi, mai degrabă, doar de un germene al ideii, dar se poate vorbi de o adevărată gsoseologie a ideilor la Lao-Tse¹⁸.

Din gândirea chinească antică nu lipsește gândirea sofistă. În acest sens, cel mai faimos sofist poate fi considerat Huei-Tse, de la care nu s-au păstrat decât lista principalelor sale teze precum și anecdote despre el. În stil dialectic, sofistii chinezi reușesc să trateze noțiuni abstracte¹⁹. Astfel, *paradoxul săgeții lui Zenon* se găsește în gândirea chinezilor antici. De precizat că argumentul respectiv arată că săgeata care zboară este în repaus deoarece fiecare lucru este în repaus că ocupă un spațiu egal cu el însuși, iar atunci ceea ce zboară ocupă întotdeauna, în orice moment, un spațiu egal cu

¹⁴ Athanasie Joja, „Momentul chinez în istoria logicii”, în *Studii de logică*, I, București, 1960, p. 270.

¹⁵ În accepția Tao ”Unul îl crează pe doi/ doi îl crează pe doi/ și trei îl creează pe trei” (W. Palmer, *Taoismul*, Editura Rao, București, 1995, p. 10).

„La rândul ei, *Tao* devine și ea o matrice sacră, alături de *Maat* și *Me*” (Ștefan Grosu, *Disputatio de Maat, Me et Torah*, editor Adriana Mihaela Macsut, redactor Ștefan Lupu, tehnoredactare computerizată Petru Ciobanu, prefață de Vladimir Petercă, Editura Sapienția, Iași, 2015, p. 90.

¹⁶ *Abacus* – see *Chinese Culture*, op. cit.

¹⁷ Richard Wilhelm, ”I Ching”, în iging.com/intro/introduc.htm, 6 octombrie 2015.

„A doua noțiune fundamentală din Ji Jing (prima fiind ceea a transformării) este doctrina ideilor. Cele opt triograme figurează stpri diferite ale transformării, și nu opuse. La această manieră de a vedea lucrurile se reatașează concepția lui Lao-Tse și Confucius, pentru care tot ceea ce survine în lumea vizibilă este efectul unei imagini, al unei idei vizibile. Prin urmare, orice fenomen vizibil, nu este, astfel, decât o copie a unui eveniment suprasensibil; această copie este, din punctul de vedere al derulării temporale, posterioară evenimentului suprasensibil pe care îl reflectă”.

¹⁸ Gh. Vlăduțescu, *Introducere în istoria Filosofiei Orientului Antic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 221.

¹⁹ *Ibidem*.

el însuși întrucât nu se poate mișca²⁰. Acest paradox este, de bună seamă prezentat sub altă formă de sofismul chinezesc.

„Un arcaș are puterea de a face să se atingă vârful unei a doua săgeți de coadă unei săgeți trasă mai întâi și la fel, poate să tragă o săgeată (a treia, al cărei vârf să atingă coada celei de a doua, și așa mai departe ajungându-se la o serie neîntreruptă de săgeți și cozi care se ating neconținut, astfel încât de la prima până la ultima se ating neîncetat coarda arcului și par că nu fac decât una”²¹.

Scrierile sofistice chineze sunt considerate însă a fi fără valoare pentru că nu au utilitate de practică: valoarea acordată acestor tip de scrieri rezultă dintr-un pasaj scris de un gânditor antic cinez care precizează că *sofistul în sens occidental*, Huei-Tse „a scis atâtea cărți că se pot umple trei căruțe cu ele, dar știința lui rămâne fără valoare și cuvintele lui fără nicio aplicație”²². Un alt sofist în așa numitul sens occidental este Gunsun Lung care se ocupa de condițiile de inteligibilitate ale mișcării, dar „care contestă doar puțința de conceptualizare întrucât numele (universaliile) sunt distincte”²³. De precizat că Gunsun Lung a pus bazele curentului legist din China Antică prin care se oferea o motivație despre conducerea despotică a împăratului și aristocrației și care era în opoziție cu confucianismul²⁴. În

²⁰ Nicolae Balca, „Zenon din Elea”, în *crestinortodox.ro*, 6 octombrie 2015.

„Un... argument, prin care Zenon caută să faca dovada că multiplicitatea nu poate exista, este așa-zisul argument prin *regressus in infinitum*. Dacă ar exista mai multe existente, zice Zenon, atunci ar trebui să dănuiască spații goale între ele. Dar spațiul gol nu exista - el este o non-existență. Dacă în spațiile goale ar fi alte existente, atunci ar trebui să existe alte spații goale mai mici; chiar dacă căutam să le umplem și pe acestea, golul persista, câtă vreme existența este multiplă și așa mai departe până în infinit, ceea ce însă este absurd. Și mai ingenioase sunt însă argumentele pe care Zenon le aduce împotriva realității mișcării. Aceste argumente sunt următoarele : a) Zenon este de părere că este imposibil ca cineva să parcurgă un anumit timp. Căci acesta trebuie să ajungă mai întâi la mijlocul acestui drum, înainte de a ajunge la sfârșitul lui. Mai înainte însă de a ajunge la acest mijloc, trebuie ca să se ajungă la mijlocul primei jumătăți; mai înainte de a face acest lucru, trebuie să se ajungă la mijlocul primului sfert de drum și așa mai departe până în infinit. Fiecare drum se împarte astfel în părți infinite de multe și de mici. Dar nimeni nu poate să parcurgă drumuri, sau infinite părți de drum, într-un anumit timp”.

²¹ Paul de Demiéville, „Choix d'études bouddhiques”, în *The Journal of Asian Studies*, Vol. 33, No. 4/Aug., 1974, pp. 688-691.

²² *Abacus* – see *Chinese Culture*, *op. cit.*

²³ Gh Vlăduțescu, *op. cit.*, p. 233.

²⁴ „Legiștii se contraziceau cu confucianismul privind argumentarea etico-politică, filozofică și metodele de construire a statului. Ei negau tradițiile vechi, încercau să argumenteze doctrina politică laică chineză. Unul din fondatorii marcanți, ideologii principali ai legismului a fost.... Gunsun Ian (- 338 î. Hr.)” (Valeriu Efremov, *op. cit.*, p. 29)

Grecia Antică, a existat însă Heraclit este adeptul aristocrației, dar a unei alte aristocrații — aristocrația cunoștințelor, cu rațiune”²⁵.

Logica și raționalitatea abstractă, specific occidentală nu se încadrează nicidecum în mentalitatea practică a gândirii chinezești deși preocupările, în acest sens, nu lipsesc: „se poate afirma că formele logice occidentale nu erau, în general, necunoscute filosofilor antici, dar ele nu au fost dezvoltate până să ia forma uni organon”²⁶.

III. Concluzii

Mentalitatea chibezească diferă de cea occidentală deoarece cuvintele chinezești sunt redade prin ideograme care reflectă imagini sau chiar o proto-filosofie, pe când, cuvintele occidentale care au rădăcini în mentalitatea grecească sunt redade prin litere care arată că există o legătură gândire și limbaj.²⁷ Se pot însă stabili aici conexiuni ale imaginilor ideograme care exprimă o protofilosofie cu *logoi (cuvinte)* din filosofia Eladei.

Filosofia chineză este dificil de înțeles pentru mentalitatea occidentală pentru că este scrisă în stilul gândirii practice chinezești care își are punctul de plecare în Cartea Schimbării care este atribuită lui King Wen Zhou²⁸.

Cercetarea din perspectiva istoriei filosofiei arată că germenii gândirii filosofice apar concomitent în secolele al VIII – al VI-lea î. Cr., în Grecia din Europa precum și în China și India din Asia. De asemenea, există povești despre contacte între gânditorii orientali și cei din Elada. Caravanele negustorilor orientali ajungeau cu mătasea chinezească în Elada, dar este greu de imaginat, de pildă că unul dintre acești negustori ar fi putut avea nivelul intelectual necesar spre a purta o discuție de tip filosofic cu Thales, Parmenine, Zenon, Platon sau Aristotel.

Din nefericire există prea puține texte chinezești în limba română sau chiar într-o limbă de circulație internațională (engleză, franceză, germană). Iar atunci este greu de făcut o comparație riguroasă între gândirea chinezească și grecească din vremea antică. Parcă umbra Marelui Zid Chinezesc, pune încă piedici în cale aprofundării gândirii filosofice din China Antică. Totuși se poate conchide că gândirea chinezească este un exercițiu spiritual, iar filosofia din Grecia antică este o căutare metafizică.

²⁵ *Ibidem.*

„La dezvoltarea gândirii politice își aduce contribuția și cunoscutul filosof, materialist dialectic Heraclit (530 -470 î.Hr.). El este adeptul aristocrației, dar a unei alte aristocrații — aristocrația cunoștințelor, cu rațiune. Democrația o concepe ca conducere de către cei proști și răi. Se pronunță pentru respectarea legilor. Poporul trebuie să lupte pentru legi.”

²⁶ *Abacus – see Chinese Culture, op. cit.*

²⁷ Ion Banu, *Sensuri universale și diferențe specifice în filosofia Orientului Antic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1972, p. 72.

²⁸ *Great Thinkers of the Eastern World*, edited by Mc Greal, Harper Colins, New York, 1995, p. 60.